

Nr 39.

Ankom till riksdagens kansli den 12 maj 1943 kl. 2 e. m.

Utlåtande i anledning av väckt motion angående utredning om ökat statligt stöd för myrtdikning.

(2 avd.)

I en inom andra kammaren väckt, till jordbruksutskottet hänvisad motion, nr 38, av herr *Andersson* i Gisselås m. fl. har hemställts, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om såväl skyndsam utredning angående ökat stöd för myrtdikning i syfte att dels minska frostländigheten, dels nyttiggöra mark för odling och skogsbörd, som förslag till riksdagen med anledning av denna utredning.

Utskottet har i vederbörlig ordning införskaffat utlåtanden över motionen av lantbruksstyrelsen och skogsstyrelsen.

Lantbruksstyrelsen har anfört följande:

Såsom motionärerna framhållit har staten tidigare ända sedan förra hälften av 1800-talet anvisat medel för understödjande av utdikningsföretag med ändamål att minska frostländigheten för närliggande bygd. Genom de ändringar av bestämmelserna rörande den statsunderstödda torrlägningsverksamheten, som beslutades av 1926 års riksdag, avskildes emellertid sådana företag, som icke kunde tänkas tjäna annat syfte än minskande av frostländigheten, från möjligheten att komma i åtnjutande av statsunderstöd. I utlåtande till Kungl. Maj:t den 21 oktober 1925 med förslag till revision av gällande författningar rörande norrländska och allmänna avdikningsanslagen samt odlingslånefonden m. m. anförde lantbruksstyrelsen i ämnet bland annat följande.

Den statsunderstödda torrlägningsverksamheten, i den mån densamma avsåge enbart minskande av frostländighet, hade under årens lopp högst väsentligt minskats. Utdikningsföretagens betydelse ur frostminskningssynpunkt hade för övrigt sedan lång tid tillbaka varit omstridd. Lantbruksstyrelsen erinrade i detta avseende om vetenskapsakademiens yttrande den 26 januari 1907 i ämnet med därvid fogade uttalanden av, bland andra, professorerna H. A. Hildebrand och H. E. Hamberg med anledning av uppkommen fråga om inköp för statens räkning av den s. k. Komossen inom Älvsborgs och Jönköpings län i syfte, bland annat, att genom dess utdikning minska frostländigheten i omgivningarna. I detta yttrande hade vetenskapsakademien anfört, bland annat, att någon nämnvärd minskning av frostländigheten icke stode att vinna enbart genom markens utdikning. Denna åsikt syntes jämväl hava i huvudsak bekräftats av senare fortsatta vetenskapliga undersökningar. Sålunda hade exempelvis docenten A. Ångström år 1921 verkställt vissa observationer i sådant avseende samt därvid funnit, att torrläggning av fuktig eller sank mark sannolikt vore av betydelse för

minskning av dess egen och närliggande markers frostländighet under våren därigenom att tjällossningen påskyndades och marktemperaturen höjdes; däremot hade dikningen befunnits utöva ringa eller ingen inverkan på höstfroster. Då enligt lantbruksstyrelsens uppfattning hänsyn i främsta rummet måste tagas till höstfroster, ansåge styrelsen dikningens betydelse för frostminskningen icke kunna tillmätas större vikt. En ytterligare anledning till avskiljande av frostavdikningarna från ifrågavarande statliga understödsverksamhet låge däri, att några garantier icke kunde erhållas för det framtida underhållet av sådana dikningsföretag, som tillkommit enbart i frostminskande syfte. Med avseende härå hade de olika sakkunniga, vilka vid skilda tider varit tillkallade för avgivande av förslag, som slutligen resulterat i nu gällande vattenlag, av vissa principiella grunder ansett sig förhindrade att beträffande frostminskningens företag binda underhållsskyldigheten beträffande företaget vid de fastigheter, vilkas befriande från frostländighet man ville främja. Nämda sakkunniga hade likaså uttalat, att delaktighet i utdikningsföretag ej kunde påfordras för båtnad, som uppkomme därigenom att marks frostländighet minskades eller de klimatiska förhållandena eljest förändrades. Stadgande angående sagda begränsning av båtnaden hade jämväl intagits i 7 kap. 22 § tredje stycket vattenlagen.

Lantbruksstyrelsen intager fortfarande samma ståndpunkt i här berörda frågor. Någon kombination av genom utdikning erhållen direkt båtnad genom höjning av jordens alstringsförmåga och indirekt båtnad genom eventuell minskning av frostländigheten är — även om en sådan kombination skulle teoretiskt kunna tänkas vara möjlig — icke medgiven i vattenlagen såsom grund för bestämmande av jordägarnas i ett utdikningsföretag delaktighet i med företaget förenade kostnader. En ändring av sagda bestämmelse i vattenlagen torde icke böra ske utan starkt vägande skäl. Lantbruksstyrelsen vill för sin del bestämt avråda från en sådan uppluckring av vattenlagens bestämmelser i berörda avseende, som otvivelaktigt skulle bli en följd av en dylik ändring. Då villkoren för erhållande av statsunderstöd till torrläggning av mark äro i vissa avseenden direkt anknutna till vattenlagen, vill lantbruksstyrelsen uttala enahanda omdöme beträffande ett eventuellt inordnande av frostminskningens företagen inom tillämpningsområdet för sagda understöd.

Å andra sidan torde det enligt lantbruksstyrelsens mening icke vara möjligt att helt bortse från den praktiska erfarenhetens vittnesbörd om utdikningarnas gynnsamma inverkan på klimatet. Med avseende härå må emellertid framhållas, att, därest dylika verkningar kunnat påvisas såsom följd av ett med understöd av statsmedel utfört torrläggningsföretag, vederbörande erhållit ett extra tillskott i båtnadshänseende genom dikningen, utan att därför påföras ökad andel i företagets kostnad. Det torde i varje fall få anses uppenbart, att dylika i sig själva ganska problematiska verkningar icke kunna få någon nämnvärd betydelse för frostländighetens minskande i stort. I förhållande till de ofantliga arealer försumpad mark, som finnas i landet, äro nämligen de områden, som årligen utdikas med understöd av statsmedel, av försvinnande liten omfattning. Något egentligt resultat i berörda avseende kan sålunda icke annat än möjligheten högst lokalt förväntas bli märkbart inom överskådlig tid.

För uppnående av det i motionen angivna syftemålet måste därför förutsättas en utdikningsverksamhet av helt annan storleksordning än den nuvarande, något som även synes hava föresvävat motionärerna. Emellertid lär med visshet kunna förutses, att av en dylik verksamhet berörda marker komme att inom överskådlig tid till proportionsvis endast mycket ringa del eller icke alls bli utnyttjade i direkt jordbrukssyfte. Det synes vid

sådant förhållande oundvikligt, att kostnaderna för verksamheten i huvudsak eller helt och hållet måste bestridas av allmänna medel. Härför talar även den omständigheten, att verksamheten skulle komma att särskilt i mera tätbebyggda trakter till kanske huvudsaklig del gagna sanitära intressen och sålunda närmast få social karaktär. Att kostnaderna för en verksamhet av denna omfattning skulle stiga till mycket betydande belopp är uppenbart. Härvid bör bemärkas, att till engångskostnaderna för utdikningen måste läggas jämväl med vissa mellanrum regelbundet återkommande kostnader för dikningsarbetenas vidmakthållande, varförutan markerna inom kort skulle komma att åter försumpas. Å andra sidan skulle en dylik utdikningsverksamhet kunna erbjuda obegränsade arbetstillfällen under tider av arbetslöshet. Under alla förhållanden torde det få anses som självfallet, att några som helst ekonomiska synpunkter icke skulle kunna anläggas på frågan om företagens planerande och utförande. För övrigt torde det nuvarande tidsläget lägga hinder i vägen för åstadkommandet i angivna syfte av en utdikningsverksamhet av ens mycket blygsamma dimensioner.

Däremot synes uppmärksamheten i berörda avseende böra riktas på sådana utan tvivel talrikt förekommande lokala försumpningsområden av mera begränsad omfattning, vilkas torrläggning med hänsyn till deras belägenhet i närheten av förefintlig eller planerad bebyggelse är av sanitära skäl påkallad. Enär starka skäl tala för att kostnaderna för avlägsnandet av dylika försumpningshårdar böra bestridas av allmänna medel, kan det synas önskvärt att dithörande frågor göras till föremål för närmare utredning.

Skogsstyrelsen har ansett, att skäl för bifall till motionen icke föreligga. I övrigt har styrelsen anfört följande:

Genom den första riksskogstaxeringen åren 1923—1929 ådagalades, bland annat, att genom torrlägningsåtgärder en väsentligt ökad skogsproduktion borde kunna ernås. Sålunda beräknades på grundval av taxeringsmaterialet, att i Sverige skulle finnas en sammanlagd areal dikningsvärda torvmarker av c:a 2.6 miljoner hektar, fördelade sig med 1.9 miljoner hektar på Norrland och Dalarna samt 0.7 miljoner hektar på landet söder därom. Samtidigt med riksskogstaxeringens successiva fortskridande och med utgångspunkt från dess fortlöpande framlagda resultat höjdes röster för att genom särskilda åtgärder från statsmakternas sida befrämja avdikningen av för skogsbörd lämpad, vattensjuk mark. I riksdagen framfördes dessa yrkanden första gången år 1926, då i trenne motioner hemställdes om utredning rörande, huruvida och på vad sätt staten borde medverka härutinnan. Motionerna vunno riksdagens bifall samt föranledde tillsättandet av en kommitté, som i betänkande den 26 november 1936 (SOU 1936: 29) föreslog beviljande av ett särskilt statsanslag, från vilket bidrag utan återbetalningsskyldighet skulle utgå för torrläggning av lämpliga skogsmarker. I anledning härav framlades för 1927 års riksdag proposition (nr 156) med yrkande om anvisande av ett stats skogsutdikningsanslag. Riksdagen biföll propositionen och beviljade för ändamålet 200,000 kronor. Därefter har årligen uppförts anslag till hithörande arbeten.

Under den ekonomiska depressionen i början av 1930-talet vidtogos speciella åtgärder på skogsbrukets område i och för motverkande av arbetslösheten. Bland annat anvisades av 1932 års riksdag, efter proposition (nr 29), ett anslag om 2 miljoner kronor för understödjande medelst bidrag av vissa tillfälliga skogsvårdsåtgärder å enskildas skogar. Jämväl under de närmast följande åren uppfördes å riksstaten anslag i enahanda syfte. Den större delen av dessa medelsbeviljningar togs i anspråk för skogsutdikningsföretag.

Det bör framhållas, att den nu omförmälda bidragsverksamheten fått en totalt mycket betydande omfattning. Sedan verksamhetens början och fram till och med år 1941 — det sista år för vilket statistik nu föreligger — hava inalles avsynats och godkänts drygt 29,000 skogsutdikningsföretag med en sammanlagd båtnadsareal av c:a 301,000 hektar, till vilka företag bidrag alltså utgått från såväl statens skogsutdikningsanslag som det s. k. tillfälliga skogsvårdsanslaget. Den godkända kostnaden för dessa företag utgör ungefär 26.0 miljoner kronor och de utbetalade statsbidragen i runt tal 10.5 miljoner kronor.

Företag av ifrågavarande slag kunna tillika understödjas med bidrag från det av 1940 års riksdag inrättade s. k. norrländska skogsproduktionsanslaget (proposition nr 190). Någon dikningsverksamhet på grundval av detta anslag har emellertid ännu ej upptagits.

Vad nu anförts torde giva vid handen, dels att utrymmet för skogliga förbättringsåtgärder i form av vattensjuka markers dränering är mycket vidsträckt, dels ock att under senare år med bistånd från statsmakternas sida mycket utträttats för att genom dikning vinna nya marker för skogsbörd och höja virkesproduktionen. Huvuddelen av de redan verkställda arbetena har utförts under åren före stormaktskriget. Sedan dess har arbetskraften fått inställas på andra, under det rådande extra-ordinära läget mera frångående uppgifter, och skogsdikningarna hava praktiskt taget legat nere. Det är emellertid skogsstyrelsens förhoppning att, när förhållandena ej längre lägga hinder i vägen härför, dikningsarbetet i skogarna i lämplig omfattning skall kunna återupptagas. Jämväl för det fall att skogsvårdsföretag framdeles skulle behöva igångsättas i större skala för att motverka arbetslöshet, föreligger här, vid sidan av andra slag av åtgärder i skogsbruket, en objektereserv av betydande mått, som kan tagas i anspråk med anlitande av hittills tillämpade verksamhetsformer, efter behovet mer eller mindre modifierade. De myndigheter, vilka handlägga frågor, sammanhängande med ovannämnda anslag, närmast då skogsvårdsstyrelserna och skogssällskapet, äga nämligen numera den erfarenhet om dessa arbeten och organisationen för desamma omhänderthavande, att en snabb utvidgning av verksamheten knappast behöver möta svårigheter av administrativ art. Det torde därför ställa sig relativt lätt att, såsom tidigare skett, inpassa förevarande skogsutdikningar i ett produktivt beredskapsprogram.

Med det anförda har skogsstyrelsen velat giva en bakgrund åt sin uppfattning, att den med statsunderstöd utövade skogliga dikningsverksamheten i fortsättningen bör återupptagas och som hittills bedrivs i skogsvårdsmyndigheternas regi. Huruvida och i vilken utsträckning skogsproduktionen kan gagnas av de torrlägningsföretag, den remitterade motionen närmast avser, s. k. frostminskande vattenavledningar, är icke utan vidare uppenbart. Olika torvmarker lämpa sig nämligen mycket olika för skogsdikning. En del dylika marker förbättras snabbt efter dikning och kunna till och med bliva högproduktiva, andra åter visa ingen eller endast helt obetydlig stegring i den skogliga produktionsförmågan, och detta även om de legat väl avdikade i många år. I den mån den på vetenskapliga undersökningar och praktiska erfarenhetsrön grundade kunskapen i detta ämne ökat har objektalet för skogsutdikningar också företagits med allt större urskiljning, innebärande ett vidgat hänsynstagande till torvmarkens förutsättningar att låta sig omföras till skogsmark av nöjaktig bonitet.

I vilken omfattning de i motionen främst åsyftade torvmarkerna äro av beskaffenhet att ur skogsekonomisk synpunkt göra dikningsingripanden räntabla eller överhuvud taget öka skogsproduktionen undandraget sig utan en mycket ingående undersökning skogsstyrelsens bedömande. Styrelsen anser

sig dock hava anledning tro, att nu ifrågavarande torvmarker i icke ringa utsträckning kunna vara ekonomiskt mindre lämpliga såsom rena skogsutdikningsföretag. Men givetvis kan det inträffa, att dräneringen direkt eller indirekt medför nyttoverkningar för skogsbruket, såsom då den utdikade marken helt eller delvis lämpar sig för skogsbörd, dikningsåtgärden häver sekundärt försumpningsinflytande å skogsmark eller själva dikessystemet i andra hand kan nyttiggöras för skogliga torrlägningsändamål. Det förhåller sig exempelvis stundom så vid utdikning av större myrar, att kantområdena lämpligen kunna användas för skogsbörd, medan mittpartiet tages i anspråk för kultur. I sådana och jämväl andra fall, till exempel när det gäller att avgöra om den dikade arealen bör användas för det ena eller andra ändamålet, framkommer ett angeläget organisatoriskt spörsmål, som i förevarande sammanhang torde vara av visst intresse och som avser samverkan mellan den av olika myndigheter handlagda och med skilda anslag understödda verksamheten med vattenavledning för odling och för skogsbörd. Hit hör dylik verksamhet, som på jordbruksområdet under lantbruksstyrelsens överinseende utövas av lantbruksingenjörerna (statens avdikningsanslag och avdikningslånefond) ävensom av hushållningssällskapen (närmast nyodlingsanslaget och nyodlingsfonderna) samt på det skogliga området under skogsstyrelsens tillsyn av skogsvårdsstyrelserna och skogssällskapet (statens skogsdikningsanslag, tillfälliga skogsvårdsanslaget och norrländska skogsproduktionsanslaget). Skogsstyrelsen tillåter sig härom anföra följande.

Förenämnda samarbetsbehov betingas av att ett och samma dikningsföretag stundom kan vara av väsentlig betydelse för angivna bägge syften, odling och skogsbörd, var för sig eller i förening. Detta sammanhänger med att, i särskilda fall, utdikad mark lämpar sig för båda dessa produktionsformer men kommer till användning för endera därav samt jämväl att ett företag kan vara av beskaffenhet att, direkt eller indirekt, tjäna dessa tvenne ändamål samtidigt. Vid här avsedda förhållanden uppkomma speciella krav på företagets utformande och stödordningarnas utnyttjande med hänsyn till markens framtida disposition. Vem än den förrättningsman må vara, som utför det förberedande arbetet, bör marken erhålla den ur driftssynpunkt ändamålsenligaste användningen samt dikningens planläggning och verkställande anpassas härefter. Vidare är angeläget att, om denna planläggning sker för ett av nu ifrågavarande båda syften, de önskemål, vilka ur det andras synpunkt kunna framställas i samband därmed, i skälig grad vinna beaktande. Slutligen måste tillses att de skilda bidragsmöjligheterna tillgodogöras på ett sätt, som överensstämmer med gällande bestämmelser, i sammanhanget innebärande att garantier skapas för att ett företag eller del därav ej obehörigen erhåller dubbla bidrag genom att uppbära sådana från olika anslag. Ett ändamålsenligt utnyttjande av förrättningsmännen bör jämväl eftersträvas.

För att en tillfredsställande ordning i ovan berörda avseenden skall bli rådande erfordras organiserat, fortlöpande samarbete mellan nyss omnämda myndigheter ävensom förrättningsmännen. I en till lantbruksstyrelsen den 10 juni 1942 överlämnad promemoria i ämnet har skogsstyrelsen framlagt förslag till riktlinjer för detta samarbete, som nedan skall återgivas. En utgångspunkt är därvid, att de föreliggande frågorna i stort sett dela upp sig i två kategorier: 1) den rationella planläggningen av hithörande företag, 2) registrering av företag, som antagas kunna bli av betydelse framdeles för andra dikningsåtgärder. Det förutsättes av praktiska och ekonomiska skäl att företag av ringa omfattning lämnas utanför.

Vad beträffar den första kategorien, torde en lösning av till denna hörande frågor böra åvägabringas genom samråd och ömsesidigt biträde vid ar-

betsplanernas upprättande. Sålunda bör den förrättningsman, som först kommer i kontakt med ett torrlägningsobjekt av förevarande slag, göra ett bedömande av huruvida annan sakkunskap bör tillkallas för planläggningsens ändamålsenliga genomförande med hänsyn till markens blivande användning och dikningens verkställande samt rätta sitt handlande efter resultatet av detta bedömande. Tillämpningen härav innebär att därest vid förrättning, verkställd av förrättningsman hos skogsvårdsstyrelse för utdikning av skogsmark, befinnes att dikningen i väsentlig mån utsträcker över eller på annat sätt berör mark, som redan brukas eller kan antagas komma att nyttjas för jordbruksändamål, skall denna omständighet föranleda att med de lokala förhållandena förtrogen sakkännedom på jordbruksområdet konsulteras rörande dikningsområdets nyttiggörande och arbetsplanens utförande. För dylik konsultation torde i främsta rummet av hushållningssällskapen på förhand utsedda personer samt, då det gäller företaget, av större omfattning, lantbruksingenjörerna böra anlitas. Vid detta samråd skall företagets karaktär fastställas, varefter handläggningen av förrättningen överlätes å den därtill lämpligaste personen.

På enahanda sätt skall vid förrättning för torrläggning av mark för jordbruksändamål, när företaget innesluter skogbärande eller eljest berör för skogsproduktion lämpad mark, vederbörande skogsvårdsstyrelsetjänsteman beredas tillfälle att framföra sina synpunkter i ärendet. Om i sådant fall lantbruksingenjör eller befattningshavare hos hushållningssällskap är förrättningsman, skall han genom hänvändelse till länsjägmästaren eller av denne därtill utsedd person påkalla skogligt biträde av nu åsyftat slag.

Det bör framhållas, att samarbete av ovan angiven beskaffenhet bör äga rum icke endast då jordbrukets och de skogliga intressena samtidigt äro direkt förknippade med ett planerat dikningsföretag utan även då ett indirekt samband är för handen. Till belysande av sistnämnda förhållande må nämnas, att ett för jordbruksändamål utfört dikessystem kan vara eller bli av betydelse för torrläggning av i närheten befintlig skogsmark. Så långt det rimligen kan ske bör en sådan omständighet beaktas vid jordbruksdikningens verkställande.

Vidkommande därefter den andra frågekategorien, avseende åtgärder till förhindrande av att samma företag eller del därav obehörigen kommer i åtnjutande av bidrag från mera än ett anslag, torde ett av lantbruksstyrelsen i underdånigt yttrande den 27 mars 1940 framlagt system härför vara tillräckligt effektivt. Detta innebär, att vid planläggning av skogsutdikning, som i ett eller annat hänseende är av jordbrukstekniskt intresse, skall sistnämnda förhållande särskilt antecknas i förslagshandlingarna med angivande tillika av berörda fastigheter och deras ägare respektive brukare. När skogsvårdsstyrelsen sedermera beviljar bidrag till företaget, skall styrelsen till såväl lantbruksstyrelsen som lantbruksingenjören i distriktet insända antingen utdrag ur arbetsplanen i sagda del eller ock sådana uppgifter, som erfordras för företagets lokalisering, i händelse fråga uppkommer om utdikning av samma mark för jordbruksändamål. Likaledes skall vid förrättning för jordbruksutdikning, som direkt eller indirekt äger skoglig betydelse, motsvarande anteckning därom göras i förrättningshandlingarna, varjämte lantbruksstyrelsen sedermera skall hava att till skogsvårdsstyrelsen i länet lämna underrättelser på det sätt och av den innebörd, som nyss relaterats. Över företag, beträffande vilka meddelande i här angiven ordning ingått, skall hos lantbruksstyrelsen och lantbruksingenjören ävensom hos skogsvårdsstyrelsen föras särskilt register.

Den här ifrågakavande motionen utmynnar i en hemställan om skyndsamt undersökning angående ökat stöd för myrutdikning. Härtill vill skogs-

styrelsen erinra att, jämlikt Kungl. Maj:ts bemyndigande, under år 1942 tillsatts en kommitté (1942 års torrläggningssakkunniga) för verkställande av utredning rörande torrläggningsverksamheten. Som direktiv för utredningen gäller, bland annat, att vid densamma skall till förutsättningslös prövning upptagas frågan om den statsunderstödda torrläggningsverksamhetens organisation ävensom undersökas vilka åtgärder, som kunna vidtagas för att förhindra tillkomsten av misslyckade torrläggningsföretag. Det står för övrigt de sakkunniga fritt att överhuvud taget till behandling upptaga med torrläggningsverksamheten förknippade spörsmål, som befinnas tarva ett närmare klarläggande. Med hänsyn till vad sålunda i ämnet förevarit anser sig skogsstyrelsen kunna förutsätta, att av motionärerna berörda frågor komma att vederbörligen bli föremål för övervägande av 1942 års torrläggningssakkunniga. Vid sådant förhållande torde skäl för bifall till motionen icke föreligga.

Utskottet.

I motionen hemställes, att riksdagen måtte anhålla om utredning angående ökat stöd för myrutdikning i syfte att dels minska frostländigheten, dels ock nyttiggöra mark för odling och skogsbörd. I anledning härav får utskottet erinra, att 1942 års torrläggningssakkunniga, vilka tillkallats jämlikt Kungl. Maj:ts bemyndigande den 18 september 1942, enligt utfärdade direktiv ha att till förutsättningslös prövning upptaga frågan om torrläggningsverksamhetens organisation ävensom att verkställa undersökning rörande de ytterligare åtgärder, som kunna vidtagas för att förhindra tillkomsten av misslyckade torrläggningsföretag. Enligt vad utskottet inhämtat torde de sakkunniga ha befogenhet att till behandling upptaga även andra med torrläggningsverksamheten i övrigt förknippade spörsmål, som befinnas tarva närmare utredning. Då utskottet utgår från att de i motionen berörda frågorna därvid komma att bli föremål för överväganden, synes någon hemställan om särskild utredning i anledning av motionen icke vara nödvändig.

Under åberopande av det anförda hemställer utskottet,

att motionen II: 38 icke må föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 11 maj 1943.

På jordbruksutskottets vägnar:

L. TJÄLLGREN.

Närvarande: se utlåtande nr 38.